

100 ljet Gradišće I. (34) – Burgenland schreibt Geschichte 1921-2021

Pod zgornjim naslovom je Zemaljski muzej Gradišća priredio/izdao vrlo opširnu knjigu, točnije bi morali kazati knjige 168 i 169 tzv. WAB-a (=Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland) o ki bi se morali/mogli i mi opširnije informirati, ar se i nas to dotakne (ako smimo to tako kazati). Ufam se jako, da to nije samo figovi, smokvin list na pramajki. Uz te knjige paralelno je velikimi stroški priredjena izložba u gradu Solunku o koj je do sada pri nas samo novi glas pisao nešto malo kritičnije. Razumljivo je, da u ovom euforičnom svečevanju nigdor ne kani biti, ki kviri svetačno raspoloženje, grčičedu dojt po tom kada henja svetačna euforija i točnije gleda na istinite sadržaje svečevanja. Jur sada se vidi da većinsko stanovništvo, a to je po sebi razumljivo nimško-govoreće austrijsko u ovoj zemlji, je dostalo monumentalni opis skoro (više manje) svih aspekto svakidašnjega života. Ali radi istine moramo dodati, da drugi debeli svezak dosta opširno govori o oni Gradišćanci ki govoru (Hrvati, Madjari) ili su nekada govorili (Židovi, Cigani/Romi) i druge jezike zemlje i bili oduševljeni Gradišćanci (Austrijanci). O tom 2. svesku ćemo pak opširnije pisati u drugom broju HN.

Uvodno o političkoj situaciji Gradišća u Prvoj Republici Austrije piše (do 1938.) Gerald Schlag. Za nas je važna informacija da je rođeni Vorištanac Schlag, stručnjak novije povijesti i dobro vlada hrvatskim jezikom. Za vrime svojih studijov na sveučilišću u Beču je redovito dolazio i na HAK-ovske sastanke. Zaposlio se je u Zemaljskom arhivu a jedno vrime je bio i odlučujuća osoba ustanove. Na znanst-

venom ugledu ništa nije izgubio, što već, sada se vidi njegova temeljita izobrazba na sveučilišću u Beču kot i moralna odgovornost u opisivanju razvitka zemlje Gradišće. Njegova knjiga »Aus Trümmern geboren« (2001.) je dala sve do danas glavne smirnice političkoga, povijesnoga razvitka o početku Gradišća. Zastupan je u Geošičevoj knjigi »Die Burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten« (1986.) kot i u »Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata« (1995.) s vrlo opširnim prikazom „Gradišćans-

„glykol“-skandal u sedamdeseti ljeti, iz ke si je vinogradarstvo do danas opet izborilo svoj prvoklasni renome za gradišćanska vina, osebito Plava Frankovka. A iza njega slijedi Walter Dujmović (Dujmovits) sa svojim prikazom o svidoki prvih ljet u nastanku nove pokrajine Gradišća i po Drugom svitskom boju. Walter Dujmović, ki nikada nije zatajao svoje hrvatske korijene, je uporno istraživao i kanio imati odgovora: što je identitet Gradišćanca/Gradišćanke? I iskao je potvrdu i u dalekoj Americi.

Novo Selo: Bojni spomenik za žrtve iz 1. i 2. svitskoga boja s dodatnim tablicama s popisom imen domaćih civilnih žrtav i židovskih sugradjanov

ki Hrvati od 1918. do 1945. godine“ u kom točno dokazuje svoju stručnu obavezanost prema izlaganji suvrime historije. A u drugom svesku daje pak i prikaz o vrlo uglednom vinogradarstvu, ko je istotako imalo u zadnji sto ljeti svoje višine i krize, kot je to bio npr.

Bio je dugoljetni peljač društva „Burgenländische Gemeinschaft“ iseljenikov u Americu i usko sudjelivao s legendarnim Kolomanom „Kollyjem“ Knorrom u Chikagu, porijeklom iz Pinkovca. Tim pitanjem se bavi i Martin Krenn, ki analitično razlaže od kih kamenčićev

100 GRADIŠĆE ljet

piše
Nikola Benčić

je nastao gradišćanski identitet: povijesno znanje, kulturna politika, simboli zemlje (himna, zastava, grb...), crikveni i zemaljski svetki i velika imena muzičarova Haydn (Željezno) i Liszt (Rajnof). Nije jezik, nego svist i povezanost s ovim kusićem zemlje. Vrlo temeljito je ispitivao političke i gospodarstvene uzroke iseljivanja prik morja. Pak redom dojdju interpretacije i tumačenje o postanku granice izmed Austrije i Madjarske, o postanku imena „Burgenland“ u čemu je ironija samo da niti jedan varoš, grad s nazivom „-burg“ nije ostao u Gradišću: Pressburg (Požun), Wieselburg (Moson), Ödenburg (Šopron) i Eisenburg (Vas), od čega je najbolnije za mnoge Gradišćance narodno glasovanje u Šopronu, čim je ta varoš, koga su već pred tim proglasili u javni medija i narodnom mišljenju glavnim gradom Gradišća.

Prilično mjesto se poklanja tzv. „ungarische Banden, Banditen, Bandenkrieg, Freischärler...“ – bez premisslavanja, ar su ti banditi bili skoro svi mladi ljudi iz različitih ➔

→ ugarskih sveučilišćev i iz dalekoga kot je Miskolc (ali to se još ne smi glasno kazati ni u ozbiljni rasprava ne). I moraju se rasvitiiti državopolitičke podloge za uvršćenje u austrijski državni sistem, to je Zemeljski ustav i cjelokupnost pravnoga određenja. Ostalo slijedi samo u veliki koraki: prisilno djelo za vrime nacionalsocijalizma, progajanje alkoholičarov, asocijalnih, Židovov, Ciganov, pak to pozabljenje, zriivanje žrtav i progajanih od nacionalsocijalizma (pogledajte si knjigu »Widerstand und Verfolgung im Burgenland...« (1979.). Ov doprinos je dao Cindrofac Dieter Szorger pod naslovom „NS-Herrschaft im Burgenland“. Nešto opširnije vrime nacionalsocijalizma, ulaz ili prekoračenje ove uske zemlje od Rusov, položaj žen u Gradišću, razvitak medijskoga sektora, austrijska vojska u krizni vrime (1956. – H, 1968. – ČSR,

1989. – DDR, 1991. – SL (YU), 2015. – emigranti...). Opširno se raspravlja o padu i odstranjenju željeznoga zastora (s jednom postavljenom slikom za svitsku javnost, ar u tom vrimenu već nije bilo željeznoga zastora, zavjese na granici) i na kraju o instituciji Mirovna tvrđava Solunak (*Friedensburg Schlaining*). Vrlo pregledan i poučan je „Personenlexikon“, ki od danas (Doskozil) najzad do 1919. ljeta (Leser) prikazuje poglavare, zaslužne ljude za Gradišće iz čega se nije vanostavio ni Tobias Portschy ne, ar povijesna istina to tako potribuje. Med njimi i Günther Michael Unger dosta opširno predstavi dr. Lovru Karalla kot poglavara od 1946. do 1956. Svaki poglavar je dostao dostojno mjesto u monografiji, a Hans Sylvester ima uz sve to i dostojan spomenkamen na raskrižanju Sylvesterstr. – Buchgrabenweg pred kasarom u Željeznu. □

Brošira o većjezičnom Gradišću

Prilikom 100. obljetnice postojanja zemlje Gradišća je dijecezanska gimnazija Wolfgarten u Željeznu pokrenula školski projekt. Jedno težišće leži i na većjezičnosti i narodni grupa.

ŽELJEZNO – „Gradišće revisited“ (Burgenland revisited) se zove školski projekt dijecezanske gimnazije, pri kom se školarice i školari intenzivno bavu poviješćom Gradišća. Prvi od trih dijeli ima za temu razdoblje od 1921. do 1955. ljeta: Obitelj, selo i žitak stoju u centru pažnje.

Pri školskom projektu sudjelivale su i školarice i školari slobodnoga predmeta hrvatskoga jezika. U nastavi pitali su se i raspravljali o tom, kako se definira pojam „materinski jezik“, ča znači dvojezičnost a pred svim su se bavili većjezičnošću.

Projekt „Gradišće revisited“ je bio zvana toga poticaj, da školarice i školari napravu leksikon odnosno mali rječnik s naslovom „Većjezično Gradišće“, u kom su skupljali najvažnije riči svakidašnjice.

Nimške riči su se tako prevodile ne samo na hrvatski jezik, nego i na madjarski i romski, da se pokaže na jezičnu šarolikost narodnih grup Gradišća.

Za hrvatski dio leksikona je bila odgovorna učiteljica mag. Aleksandra Döllner, ka i pelja slobodni predmet (gradišćansko-)hrvatskoga jezika.

Pri madjarskom dijelu ju je podupirao nje koleg Ernő Bukić ki je skupa s madjarskimi školaricami i školari gimnazije Wolfgarten prevodio riči na madjarski jezik. U kooperaciji s Josefom Schmidt, od gradišćanskoga Roma-servisa, se je zvana toga ugodalo izdjelivati i romski prevod.

Ukupno devet školaric i školarov je sudjelivalo pri ovom jezičnom leksikonu, naime Jonas Brazda, Hannah Briese, Lea Briese, Lisa-Marie Grasel, Tristan Janković,

Hana Maisch, Indira Mustić, Luna-Sophie Sidlo i August Tscheppe-Eselböck.

Na početku brošire čeka štitele kratki historični pregled, u kom se predstavu narodne grupe i se razloži zač je Gradišće jur tako dugo većjezično. Zatim slijedi rječnik, ki je podiljen na šest tematska poglavlja: žitak u obitelji, žitak u selu, stanovanje, živine i priroda, domaće živine i u školi. S tim se i ova poglavlja odnašaju na one tri glavne teme – obitelj, selo i žitak – prvoga dijela projekta „Gradišće revisited“.

Već od 150 nimških riči su tako prevodjene na sve tri jezike narodnih grup Gradišća i nudu mali ali dobar pregled o gradišćanskoj većjezičnosti, ki se je odgovornim jako dobro ugodao.

Kroz dizajn i raspored tabelov, su sličnosti i odnosi pojedinih riči lahko vidljivi, ča je jako zanimljivo, jer nastaje jasno da su jezici uticali na jedan drugoga.

Leksikon daje jako dobar pregled o jezici i tako nije samo zanimljiv za školarice i školare, nego i za zainteresirane, ki kanu dostati uvid u jezike gradišćanskih narodnih grup i se baviti jezičnu šarolikošću Gradišća.

Jezična brošira „Većjezično Gradišće“, ka je nastala u okviru školskoga projekta gimnazije Wolfgarten i slobodnoga predmeta hrvatskoga jezika, sadržava 12 stranic i je izdana od željezanske biskupije. (Dijana Jurković)

Oliver Rathkolb, Gert Polster,
Susanna Steiger-Moser, Johann Kirchknopf,
Rosemarie Burgstaller (Hgg.)

BURGENLAND SCHREIBT GESCHICHTE

1921–2021

BAND 1

1
burgenland

Naslovnica zbornika o gradišćanskoj povijesti »Burgenland schreibt Geschichte 1921.-2021.«, Zemeljski muzej Gradišće, Željezno 2021.